

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

1.2.2. Відсутність об'єктивного висвітлення ситуації із запобігання та протидії корупції в Україні призводить до викривленого сприйняття населенням причин корупції, її рівня, ефективності антикорупційних інституцій

Показники соціологічних опитувань чітко демонструють, що в українському суспільстві існує невідповідність між власним корупційним досвідом та сприйняттям рівня корупції.

Так, згідно з опитуванням «Стан корупції в Україні: порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень» (січень-лютий 2021 р.)¹ **лише 16,2% громадян стикалися із корупцією** за останній рік (**корупційний досвід за самооцінкою**). До того ж, порівняння індексів досвіду корупції свідчить про скорочення вдвічі практики вимагання неправомірної вигоди (з 34,6 % у 2018 р. до 17 % у 2021 р.) та невелике, хоч і значуще, зменшення досвіду добровільного надання неправомірної вигоди та використання «зв'язків».

Водночас результати опитування «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність» (листопад-грудень 2021 р.), проведеного за методикою Національного агентства з питань запобігання корупції (далі в цьому підрозділі – НАЗК), свідчать, що, на думку 41,8% опитаних громадян, рівень корупції в Україні «дуже зріс» або «скоріше зріс» (у 2020 році цей показник був меншим на 15,4 %), тобто **рівень сприйняття корупції перебуває на досить високому рівні**. При цьому переважна більшість (70,4%) респондентів, як і раніше, називають боротьбу з корупцією неефективною, хоча частка тих, хто оцінив її як зовсім неефективну, істотно скоротилася (з 50,8% у 2018 р. до 38,5% у 2021 р.).

Отже, порівняння зазначених вище показників очевидно свідчить про те, що формування уявлення громадян про ступінь корупційної зараженості суспільства відбувається **не через власний корупційний досвід** (або ж достеменно відомий досвід близьких, знайомих тощо), а через **сприйняття зовнішніх наративів**.

Варто також відзначити, що попри зростання кількості спеціалізованих антикорупційних інституцій, відповідальність за боротьбу з корупцією населення України покладає на вищі органи державної влади. Так, зокрема, 48,7% респондентів вважає, що відповідальність за подолання корупції лежить на Президентові України.²

Від початку створення та відповідно до зростання кількості спеціалізованих антикорупційних інституцій частка населення, яка вважає громадян відповідальними за боротьбу з корупцією, скорочується і у 2021 р. складає 8,5% (15,8% у 2007 р., 18,0% у 2011 р., 24,0% у 2015 р., 10,6% у 2018 р.). У той самий час найбільше опитаних – 67,0% – вважають, що найсильніше прагнуть подолати корупцію саме звичайні громадяни.

Очевидно, що таке сприйняття ситуації населенням впливає не тільки на внутрішньополітичні питання, але й на сприйняття України у світі (наприклад, рейтинг Індекс сприйняття корупції (CPI)), а також на загальний рівень довіри населення до Уряду.

¹ Стан корупції в Україні: порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень // USAID, KIIS, ПАСТ. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Corr2021-Presentation-Ukr-Mar24-.pdf>

² Info Sapiens. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність / Info Sapiens. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/2071711358087925173_total_rev4_final_.pdf

До речі, останній показник через військові дії істотно зріс (з 13% у грудні 2020 року до 56% у травні 2022 року)³.

Зважаючи на те, що корупція та низький рівень життя традиційно є головними проблемами у державі, визначеними українцями поряд із питанням бойових дій, саме від вирішення цих питань залежатиме збереження довіри до уряду після війни.

Серед основних причин викривленого сприйняття населенням причин корупції можна визначити наступні:

1) Відсутність стратегічного підходу до подолання корупції в Україні протягом останніх років, і як наслідок - скоординованої комунікаційної політики держави у питанні запобігання та протидії корупції.

У серпні 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції⁴.

Документ був розроблений в останній рік дії Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки, проте був розрахований на період до 2020 року. Так, з 2018 року документ фактично існував без підґрунтя, яким мала би стати Антикорупційна стратегія на відповідний період, а тому не зміг забезпечити ефективне вирішення питання необ'єктивного висвітлення ситуації щодо корупції.

Востаннє план заходів з реалізації цієї стратегії був схвалений у 2020 році⁵. Відповідна стратегія та плани заходів до неї передбачали розроблення конкретних комунікаційних кампаній та заходів на рівні центральних органів виконавчої влади, проте не забезпечувала достатніх механізмів для координації відповідних дій. Водночас на практиці в межах стратегії не було забезпечено єдиного наративу, візуальної складової щодо комунікації антикорупційної діяльності, через що більшість відповідних комунікаційних заходів відбулися без належної уваги з боку ЗМІ та громадян. Додатковим чинником низького рівня ефективності реалізації відповідних заходів стала відсутність на той час нової Антикорупційної стратегії, яка мала б стати інструментом координації та комунікації центральних органів виконавчої влади.

Протягом виконання Стратегії комунікацій також відбулися суттєві зміни з точки зору загальної координації інформаційної політики. Так, у 2019 році було реорганізоване Міністерство інформаційної політики. Відповідні повноваження були передані до Міністерства культури та інформаційної політики (далі в цьому підрозділі – МКІП).

У березні 2021 року МКІП створило Центр стратегічних комунікацій (далі в цьому підрозділі – Центр), серед завдань якого – розбудова стратегічних комунікацій, протидія дезінформації та формування стійкості до неї⁶. Центр зокрема забезпечує координацію наративів, які комунікуються центральними органами виконавчої влади шляхом розповсюдження документів «Основні позиції інформаційного реагування» на щоденній основі. Згідно з аналізом відповідних документів, тема корупції у них із рекомендованими

³ Для порівняння, середній показник довіри до уряду серед країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) сягає 41% (Див.: Building Trust to Reinforce Democracy: Main Findings from the 2021 OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions [Електронний ресурс] // Organisation for Economic Co-operation and Development. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b407f99c-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/b407f99c-en&csp=c12e05718c887e57d9519eb8c987718b&itemIGO=oced&itemContentType=book>.)

⁴ Розпорядження КМУ “Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції” [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2017-%D1%80#n9>.

⁵ Постанова КМУ “Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2020 рік та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України” [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/781-2020-%D0%BF#Text>.

⁶ Центр Стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики [Електронний ресурс] // Міністерство культури та інформаційної політики. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mkip.gov.ua/content/centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoi-bezpeki-pri-ministerstvi-kulturi-ta-informacijnoi-politiki.html>.

нарративами з часу формування відповідних продуктів не виділялася як така та траплялася лише епізодично.

До того ж стратегічні нарративи для зовнішньої комунікації розповсюджуються серед структурних підрозділів центральних органів виконавчої влади відповідальних за комунікацію від Міністерства закордонних справ України в межах виконання Указу Президента України №671/2021⁷.

У контексті попереднього пункту важливо зазначити, що з березня 2021 року також розпочав роботу Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони⁸.

Отже, відсутність єдиного бачення щодо комунікації питання запобігання та протидії корупції в Україні зумовлює ситуацію, за якої успіхи держави у подоланні корупції фактично лишаються непоміченими. Саме тому важливо забезпечити існування єдиного центру координації комунікаційних заходів, які стосуються подолання корупції в Україні.

Окремо варто зауважити на тому, що переважна кількість громадян отримує інформацію про випадки корупції з телебачення та радіо (74,4%)⁹. Аналіз програм телерадіомовлення дозволяє стверджувати, що в ефірі телеканалів та радіостанцій практично відсутня інформація про формування антикорупційної політики держави та результатів її реалізації, натомість переважають журналістські розслідування та загальна інформація про корупцію, що формує здебільшого негативне уявлення про всі державні органи та ситуацію в цілому.

Так, медіа-аналіз демонструє, що при висвітленні питань, пов'язаних із корупцією, лише 47% повідомлень ЗМІ стосуються конкретного випадку корупції, при цьому 67% від таких повідомлень сформовані в межах нарративу «корупція в процесі подолання». При цьому 53% усієї інформації у медіа про корупцію - це загальні міркування та згадування антикорупційних органів¹⁰. Така ситуація зумовлює нерозуміння суспільством того, які саме органи реально впливають на запобігання та протидію корупції в Україні.

З огляду на відсутність скоординованої комунікаційної політики держави у питанні запобігання та протидії корупції, необ'єктивне висвітлення питання запобігання та протидії корупції, що призводить до викривленого сприйняття населенням причин корупції, її рівня, ефективності антикорупційних інституцій, а також визначені у п. 2.2.2. Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки очікувані стратегічні результати, у *Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки* закладено розробку та ухвалення нової Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції та інші заходи, реалізація яких дозволить забезпечити цілісну інформаційну політику щодо антикорупційної діяльності держави.

2) Просування нарративу про Україну як корумповану країну з боку пропаганди країни-окупанта.

За даними Українського кризового медіа-центру, серед головних російських нарративів про Україну після 24 лютого 2022 року визначений наступний: «Україна - корумпована

⁷ Указ Президента України №671/2021 “Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави” [Електронний ресурс] // Офіс Президента України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/documents/6712021-41005>.

⁸ Указ Президента України №106/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації»” [Електронний ресурс] // Офіс Президента України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421>.

⁹ Стан корупції в Україні: повріняльний аналіз загальнонаціональних досліджень // USAID, KIIS, ПАСТ. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Corr2021-Presentation-Ukr-Mar24-.pdf>.

¹⁰ Стратегія формування нульової толерантності до корупції [Електронний ресурс] // Офіс доброчесності НАЗК. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Strategiya-formuvannya-nulvovi-tolerantnosti-1.pdf>

недодержава, якій не можна постачати зброю»¹¹. Водночас, за даними громадськості, така теза системно поширюється Російською Федерацією упродовж останніх восьми років¹².

Рівень активності у просуванні цих нарративів міг дещо знизитися у зв'язку з обмежувальними заходами з боку Ради національної безпеки і оборони, що зокрема стосувалися деяких засобів масової інформації¹³. Проте інформація про поширення російської пропаганди свідчить, що для протидії подібним нарративам необхідні активніші заходи¹⁴.

Варто зазначити, що для запровадження комплексного підходу щодо формування нетерпимості до корупції серед населення, у грудні 2021 року НАЗК створило і представило Стратегію формування нульової толерантності до корупції. Частиною цього документу став опис підходу до державної інформаційної політики для формування нульової толерантності до корупції. Виконання цього документу у частині залучення органів влади до формування нульової толерантності до корупції не було розпочато у зв'язку з початком повномасштабної війни з боку російської федерації. Проте її напрацювання будуть враховані при створенні нової Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції.

З огляду на гостроту проблеми протидії дезінформаційним нарративам Російської Федерації, а також визначені у п. 2.2.2. Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки очікувані стратегічні результати, у **Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки** закладено систему заходів, реалізація яких дозволить забезпечити протидію поширенню дезінформації країни-окупанта серед основних цільових аудиторій.

¹¹ Топ-5 російських нарративів про Україну після 24 лютого [Електронний ресурс] // Український кризовий медіа-центр. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://uacrisis.org/uk/top-5-ros-naratyviv>.

¹² “Проросійська і антизахідна конспірологія в інформаційній війні” [Електронний ресурс] // Інститут масової інформації, Детектор Медіа. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://imi.org.ua/upload/media/2021/06/09/60c06cfea0cb1-research-infowar-ukraine-20-21-logo-fin.pdf>.

¹³ Указ Президента України №43/2021 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [Електронний ресурс] // Офіс Президента України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441?fbclid=IwAR1oRmq-Ug4T9RnUiuROWQo4588UYYHSU_1yH03BndOC2qUWck6qaYbqwLE.

¹⁴ Pierzchała K. Information Warfare Between Russia and Ukraine: A Cause of War for the West? [Електронний ресурс] / Kazimierz Pierzchała // Polish Political Science Yearbook. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/336035697_Information_Warfare_Between_Russia_and_Ukraine_A_Cause_of_War_for_the_West.